

mišljenja i komentari

Prednosti i mogući nedostaci pridjevske funkcijsko-razredne kemijske nomenklature

I. Čatić

Umirovljeni profesor Fakulteta strojarstva i brodogradnje
icatic@fsb.hr

Po objavi navedenog teksta [*Kem. Ind.* 58 (10) 461–464 (2009)] netko me je upitao hoću li reagirati. Nisam vidio razloge zašto bih sa svojim temeljnim znanjem reagirao. Međutim da se ipak javim s mišljenjem o tom prijedlogu, potakla me je naša vrsna znanstvena osobnost, prof. emerita Marija Kaštelan-Macan. Zašto znanstvena osobnost? Zato što se radi o osobi koja osim svog najužeg znanstvenog interesa pokazuje veliku sklonost i širem angažmanu. To se očituje u vrijednim knjigama o istaknutim nastavnicima, brizi za nazivlje, ali i širem društvenom djelovanju (dekanica, pomoćnica ministra).

Na prijedlog pridjevske funkcijsko-razredne kemijske nomenklature načelno nemam prigovora. Iskaz, primjerice, za fenilni ester octene kiseline, umjesto propisanog oblika fenil-acetat, trebalo bi pisati fenilni acetat. Slijedila je asocijacija, vinil-klorid bio bi vinilni klorid. To ne bi bio prevelik problem. Moglo bi biti problema kako pisati normirani poli(vinil-klorid). Kako pisati npr. metil-metakrilat/akrilonitril/butadien/stiren (MMAKBS)?

Posebno bi trebalo sagledati što bi značila ponovna promjena nazivlja s motrišta normizacije? Postoji jedna misao da nije razum-

no bez velike nužde mijenjati izraze. Toliko o navedenom prijedlogu.

Muči me jedan iskaz iz reakcije M. Kaštelan-Macan. Onaj o nemogućnosti usuglašavanja terminologije organske i anorganske kemije. Je li stanje nepromijenjeno od navedenog doba? Sjećam se jednog primjera. Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća pripreman je tečaj o reologiji PVC-a. Tekst je imao potpuno različite nazive za reologiju taljevina i otopina. Postavljeno je pitanje autoru. Je li moguće ujednačavanje? Ostao je neujednačen jedan jedini pojam.

Iza ovog stavka zapravo stoji jedno drugo pitanje. Što su živa bića? U jednoj privatnoj prepisci jedan istaknuti hrvatski prirodoslovnik mi je ukazao na nepreciznost pojmova organski i anorganski (neorganski). Primjerice, voda je anorganski spoj, pa kako živa bića sadrže velike količine vode (do 90 %), ona su po svom sastavu pretežno anorganska. A živa bića smatramo organskim.

Da li bi danas ipak bilo moguće nešto drugačije postupiti u ujednačavanju organske i anorganske terminologije? A time i kemijske terminologije u cijelosti.

Hrvatska nomenklatura kemijskih spojeva

V. Rapić

Zavod za kemiju i biokemiju, Prehrambeno-biotehnološki fakultet,
Sveučilište u Zagrebu, Ul. L. Pierottija 6, HR-10000, Zagreb

Prigodom prevođenja IUPAC-ovih izvornikâ, odnosno pripreve pravilâ za imenovanje kemijskih spojeva prevoditelji su se pridržavali (u najvećoj mogućoj mjeri) sljedećih smjernica: (1.) što manje odstupanjâ od načela izvornikâ, (2.) usklađivanje s hrvatskom (dobrom) tradicijom i novijom praksom, odnosno što manje izmjena postojećih (prihvatljivih) pravila, (3.) usklađivanje nomenklature pravila anorganske i organske kemije, (4.) poštivanje duha i pravopisa hrvatskoga standardnog jezika. Hrvatska verzija pravila za nomenklaturu anorganskih spojeva (*Crvena knjiga*¹) i imenje organskih spojeva (*Plava knjiga*² i *Vodič*³) službene su preporuke Hrvatskoga kemijskog društva (HKD) i Hrvatskoga društva kemijskih inženjera i tehnologa (HDKI), te se primjenjuju u srednjoškolskom i sveučilišnom obrazovanju te u časopisima na hrvatskomu jeziku.

Ovisno o tipu, odnosno složenosti kemijskih spojeva rabi se više nomenklature sustava, no vrlo je važan onaj u kojem se kao supstrati promatraju derivati mono- ili polinuklearnih hidridâ, kao

npr. borana (BH₃), etana (C₂H₅), silana (SiH₄), diazana (N₂H₄), itd. Uzimamo li te hidride kao osnove imenovanja, riječ je o "univerzalnoj" *supstitucijskoj nomenklaturi* ilustriranoj imenima navedenima pod (a):

SiCl ₄	CH ₃ OH
(a) tetraklorsilan	(a) metanol
(b) tetraklorosilicij	(c) metil-alkohol

U anorganskoj se kemiji često rabi i *koordinacijska* (aditivna) *nomenklatura* (b), a za neke je slučajeve vrlo pogodna *funkcijsko-razredna* varijanta (c). Pri tome se na početak stavlja ime *supstituentne skupine* (metil) koje se spojnicama bez bjeline povezuje s *razrednim imenom* (alkohol). Razredna imena su najčešće istodobno i generička imena za pojedine funkcionalizirane spojeve (npr. keton, eter, cijanid...).